

SAK:n puheenjohtaja Jarkko Eloranta
Paasitorni, Helsinki

Puhe SAK:n edustajiston kokouksessa 19.5.2022 (muutosvarauksin)

Puheenjohtajisto, arvoisa edustajisto, kokousväki

Se alkaa uudestaan ennen kuin ehtii edes loppuun. Mikä se on? Se on työmarkkinakierros nykysuomalaiseen tapaan tai paremminkin nykysuomalainen työmarkkinaluuppi. Nyt näyttää käyvän niin, että neuvottelut kunta-alalla saattavat olla auki, kun neuvottelut Teknologiateollisuudessa uudelleen käynnistyvät.

Ja tästä eteenpäin työrauha lienee auki joka vuosi jossain päin työmarkkinoita. Olemme todellakin siirtyneet jatkuvaan neuvotteluun työmarkkinoilla, mutta en ole yhtään varma, onko se työmarkkinoiden kehityksen, vakauden ja kansantalouden etu. Tätä työnantaja on toivonut – toivottavasti edes siellä ollaan tyytyväisiä omasta saavutuksesta.

Työmarkkinakierros on edennyt odotetusti, hyvässä ja pahassa. Voimapolitiikka vaikuttaa palanneen työmarkkinoilla. Harva sopimus saatiin maaliin ennen vanhan sopimuksen päättymistä. Työtaistelu-uhkia koettiin useita.

Pahin taistelu käytiin, odotetusti, metsäteollisuudessa ja nimenomaan UPM:ssä. Paperiliitto joutui ideologisen hyökkäyksen kohteeksi, jossa yhtiön oli tarkoitus pyyhkäistä ay-liike ja sen toimintaoikeudet ja -mahdollisuudet syrjään ja korvata työehtosopimuksen turva yhtiön omilla yksipuolisilla säännöillä.

112 päivän tiiviin taistelun jälkeen Paperiliitto solmi yhtiön kanssa liiketoimintakohtaiset työehtosopimukset säilyttäen kuitenkin kaikki ne edunvalvonnan ja työehtojen peruselementit, joista yhtiö pyrki eroon. Rahaa yhtiöltä paloi 2–3 sataa miljoonaa, mutta ideologisessa taistelussa ei taloudella näköjään ole merkitystä.

Paperiliiton taistelu oli kokoaan suurempi ja merkitykseltään laajempi kuin normaali yhtä yhtiötä koskenut työkiista. Niin suurista ja periaatteellisista asioista oli kysymys ja niin perinpohjaisesti yhtiö pyrki ay-liikkeestä eroon. Taistelu oli katsottava loppuun asti. Ja voitettava. Tukea taisteluun tuli niin toimenpiteiden, talouden kuin henkisenkin tuen osalta. Ja kaikki se oli tarpeellista.

Mekaanisessa metsäteollisuudessa Teollisuusliitto on joutunut solmimaan kymmeniä ja taas kymmeniä yrityskohtaisia työehtosopimuksia taatakseen jäsentensä työehdot. Tätä työtä on nyt tehty kuukausia. Osa sopimuksista on tehty sopien, mutta usein on jouduttu myös käyttämään painostustoimia. Ja niitä on käytetty onnistuneesti. Teollisuusliitto on saanut tukea toimiinsa muilta SAK:laisilta liitoilta.

Teknologiäteollisuuden versio neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän rapauttamisesta oli eräänlainen kevytversio Metsäteollisuuden vastaavasta. Yrityksille jäi joko mahdollisuus liittyä uuteen työnantajaliittoon tai tehdä oma yrityskohtainen sopimus. Teollisuusliiton määrätietoisuus tässä tilanteessa johti siihen, että uudesta työnantajaliitosta tuli edustava ja alalla solmitaan yleissitovia työehtosopimuksia. Hyvä niin. Mutta uhka siitä, että näin ei enää jatkossa ole, on nyt huomattavasti suurempi kuin aikaisemmin.

Työnantajille on tullut tavaksi heilutella yrityskohtaisen sopimisen korttia ja uhata lopettaa valtakunnallinen sopiminen muuallakin kuin Metsän ja Teknon aloilla. Tämä on huolestuttavaa ja merkille pantavaa. Usein kun on niin, että jossain vaiheessa uhkauksensa joutuu lunastamaan.

Työnantajien koordinaatio oli, jälleen kerran, tiukkaa. Koordinaatio johti siihen, että suuria alakohtaisia uudistuksia ei tehty, eivätkä työelämän laatutavoitteet juuri edenneet. Raharatkaisu, ja maltillinen sellainen, voisi kuvailla tätä kierrosta osaltaan.

Tärkeää tietysti oli se, että työntekijät laajasti saatiin työehtosopimusten suojaan. Monet toimialat kärsivät edelleen koronan jälkivaikutuksista ja säällisten sopimusten aikaansaaminen ei ollut mikään itsestäänselvyys.

Hyvät kuulijat

Kunta- ja hyvinvointialan sopimustilanne vielä auki. Yksi sovintoesitys tuli hylätyksi työntekijöiden toimesta ja Sote ry hylkäsi sovittelulautakunnan esityksen.

Kunta-alan neuvotteluista osattiin odottaa vaikeita, ja kävi juuri kuten ennustettiinkin. Kunta-alan kaikki henkilöstöryhmät ovat tehneet arvokasta työtä koronakriisin aikana, eikä nykytilanne ole yhtään sen helpompi. Toimiva julkinen hallinto, tehokkaat laadukkaat julkiset palvelut ovat kriiseissä avainasemassa yhteiskunnan toimintakykyisenä pitämisessä. Tästä työstä pitää saada kunnollinen korvaus.

On selvää, että kunta- ja hyvinvointialan ratkaisua ei synny ilman pidempiaikaista ansiokehitysohjelmaa. Sen pitää olla yhteinen kaikille alan työntekijöille.

SAK kannattaa koordinoitua palkkapolitiikkaa, mutta on välttämätöntä, että alakohtaisia palkkauksellisia ongelmia ja heikkoja työehtoja on kyettävä korjaamaan. Nykyinen työnantajavetoinen koordinaatio, sovittelijan tuella toteutettuna, ei tätä mahdollista. Malli on epävakaa ja aiheuttaa työtaisteluja. Tarvitaan joustavuutta palkka- ja työehtopolitiikkaan, koska ilman sitä ei sama- tai matalapalkkaisuusongelmaa saada ratkaistua.

Kunta-alan työkiista voi jatkua vielä pitkäänkin. Samalla syksyn palkkaneuvottelut teollisuudessa ovat starttaamassa. Sovittelulautakunnan esitys kytki kunta-alan palkkakehityksen teollisuuden ja kuljetuksen palkkaratkaisuihin. Siinä on nähtävissä tietty logiikka vientivetoisen palkkamallin juurruttamiselle neuvottelujärjestelmäämme.

Mutta esitetty rakenteellinen kytky sisältää myös riskejä. Riskit eivät liittyneet niinkään esitettyjen lisäkorotusten suuruuteen ja kilpailukyvyn menettämiseen, vaikka työnantajapuoli näin luonnollisesti vahvasti maalaili.

Riskit liittyvät sen sijaan sopimus- ja neuvottelujärjestelmän tulevaisuuteen ja yksityisen puolen työnantajien sitoutumiseen valtakunnalliseen työehtosopimustoimintaan, joka muutoinkin on ollut löyhässä.

Näyttää myös siltä, että valtakunnallinen sopiminen on rapautumassa kunta-alallakin. Sopimus- ja neuvottelujärjestelmän pirstoutuminen pelkästään paikalliseksi ei ole tähän asti ollut palkansaajien tavoitteissa eikä intresseissä, mutta nyt suunta on muuttunut. Onko muutos pysyvä ja tavoitteellinen, jää vielä nähtäväksi.

Yksityinen työnantajapuolikin on tarjonnut paikallisuutta kunta-alan työmarkkinasolmun avaajaksi. Siellä pelätään julkisen sektorin palkkajohtajuutta ja palkkakilpailua. On todettava, että paikallisuus ei estä kumpaakaan.

Jos ja kun sovittelulautakunnan esittämä malli tulevaisuudessa toteutuu, on siitä tehtävä huolellinen ja yhteinen analyysi SAK:n liittojen kesken. Alamme silloin lähestyä tosiasiallisesti tilannetta, jossa lähes kaikkien SAK:laiten palkansaajien palkankorotukset on sidottu tavalla tai toisella Teollisuusliiton solmimiin työehtosopimuksiin.

Miten jatkossa toimimme tässä ympäristössä yhdessä, miten varmistamme avaajan mahdollisuuden parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun, joka huomioi nais- ja matalapalkkaisuuden vaatimukset kaikilla SAK:laisilla työehtosopimusaloilla? Miten vahvistamme keskinäistä yhteistyötämme ja solidaarisuuttamme tässä toimintaympäristössä, joka on vahvasti keskinäisriippuvainen? Nyt ilmassa on voimia, jotka vetävät meitä – SAK:laisia liittoja – eri suuntiin, mutta ne voimat, jotka vetävät meitä yhteen, on löydettävä.

Syksyn palkkakierroksen pohjaa valetaan jo nyt. Niin kuntapöydässä kuin muuallakin. Syksyn kierros ei, kliseisesti sanoen, tule olemaan helppo. Talustilanteen epävarmuus, inflaatio, sota ja turvallisuustilanne, sopimuspöytien väliset jännitteet ovat läsnä. Labyrintti on vaativan näköinen kunnialla selvitettäväksi. Palkansaajien ostovoimasta on pidettävä huolta näissäkin olosuhteissa.

Hyvät kuulijat

Käy syksyn kierroksella sitten kuinka tahansa – ja toivottavasti hyvin käy –, on kuitenkin selvää, että sopimisen rakenteet muuttuvat. Työntekijä tarvitsee silloinkin kollektiivista edunvalvontaa, työehtosopimusten suojaa ja lainsäädäntöä pärjätäkseen suomalaisessa työelämässä. Työnantaja on työsuhteen vahvempi osapuoli, ja heikkojen ja vahvojen välinen dynamiikka on ikuinen, vaikka toisin kovin hanakasti työnantajapuoli todistaakin.

Totta kai on niin, että osa työntekijöistä on vahvemmassa työmarkkina- ja neuvotteluasemassa kuin toiset. Mutta me, SAK:lainen ammattiyhdistysliike, haluamme pitää huolta kaikista. Ketään ei pidä jättää yksin.

Luottamusmiehet ja muut ay-aktiivit ratkovat työelämän ongelmia päivittäin. Puolustavat omiaan, vaativat maksamatta jääneitä ylityökorvauksia, huolehtivat että työvuorolistat ovat ajallaan ja setvivät työpaikan ongelmatilanteita ja varmistavat, että työympäristö on turvallinen ja terveellinen.

Tästä suuresta ja uupumattomasta työstä huolimatta väärinkäytöksiä on. Usein nimenomaan siellä, missä ei ole henkilöstön edustajia valittu. Näistä tapauksista kuulemme ja luemme tutkivan journalismin ansiosta tai työntekijöiden omina kokemuksina sosiaalisesta mediasta. Suomalainen

työelämä ei ole valmis eikä virheetön. Eikä se tule sitä koskaan olemaan. Työtä paremman ja oikeudenmukaisemman työelämän puolesta on tehtävä joka päivä. Yksikin tekemätön päivä vie kehitystä taaksepäin.

Me haluamme kuitenkin viedä työelämää parempaan suuntaan. Suuntaan, jossa jokainen voi tehdä työtään turvallisessa ja terveellisessä työympäristössä, ilman pelkoa, ilman painostusta, ilman kiusaamista, ilman hyväksikäyttöä. Sellaisessa, jossa palkat maksetaan ajallaan ja jämpästi, jossa tauot pidetään ja työntekijöitä kuunnellaan ja arvostetaan ja heidän näkemyksillään on arvoa.

Nepalilaiset kokit, närpiöläiset tomaatinpoimijat, pikaruokaravintoloiden asiakaspalvelijat ja kahvilaketjujen baristat, rakentajat ja hitsarit Itä-Euroopasta, kevytyrittäjistä ja alustaduunareista puhumattakaan. Näistä me olemme lukeneet ja kuulleet. Ongelmia on, ja läheskään aina ei ole kyse siitä, etteikö työnantajalla olisi tietoa tai varaa hoitaa asioita kunnolla. Usein on kyse välinpitämättömyydestä tai silkasta ahneudesta.

Näille huonoille työpaikoille ei työntekijöiden edustajia ja ay-liikettä kaivata eikä hevin päästetä. Ollaan ulospäin yhtä suurta perhettä, mutta yhteisö halutaan pitää suljettuna. Suljetussa yhteisössä on aina suljetun yhteisön ongelmat ja riskit. Läpinäkyvyyttä ei ole, vahvempi osapuoli sekä asettaa pelisäännöt että valvoo niitä.

SAK haluaa vahvistaa sopimusten ja lainsäädännön noudattamista suomalaisilla työpaikoilla. Tarvitsemme lisää järjestystä suomalaiseen työelämään. Nyt liian moni työtä tekevä kärsii sopimusten ja määräysten noudattamatta jättämisestä, ja liian moni työnantaja taas hyötyy siitä.

Nykyinen hallitus on ottanut oikean suuntaisia mutta riittämättömiä askelia tällä tiellä. Alipalkkaukseen ja muuhun työmarkkinarikollisuuteen on pystyttävä puuttumaan vielä tiukemmin ja tehokkaammilla toimivaltuuksilla.

Ammattiyhdistysliikkeen toimintaoikeuksia ja -mahdollisuuksia on vahvistettava myös lainsäädännön kautta. Työehtosopimusten yleissitovuutta on vahvistettava niin, ettei se riipu enää pelkästään työnantajan järjestäytymisestä. Työntekijät on saatavat työehtosopimusten suojaan mahdollisimman laajasti.

Ja jotta sopimusten valvonta on mahdollista, on luottamusmiesten asemaa lainsäädännössä vahvistettava. Luottamusmies on tunnustettava aina työnantajan toimesta, kun työpaikalla on luottamusmies valittu. Luottamusmiesten oikeuksia ja suojaa on myös vahvistettava. He kun joutuvat jo tänä päivänä nuivien työnantajien epäasiallisten toimien kohteeksi.

Minun tontilleni ei ay-liike tule. Näin julisti yrittäjä Kauppalehdessä. Juuri tämän asenteen vuoksi ay-liike tarvitsee lisää toimintaoikeuksia. Tontille on voitava mennä työntekijöiden oikeuksia puolustamaan ja sopimuksia ylläpitämään. Viranomaiset eivät sitä työtä tee, eikä heillä ole siihen riittäviä paukkujakaan. Ja yrittäjälle tiedoksi, että luottamusmies parantaa työelämän laatua – se taas on kaikkien etu.

Lainsäädäntöön tarvitaan siis järeämpiä pykäläiä työntekijöiden turvaksi ja edunvalvonnan tehostamiseksi. Sopimusjärjestelmän rispaantuminen ei saa eikä voi johtaa siihen, että työntekijöiden turva ja suoja heikentyy. Suomalainen työelämä ei ole valmis, päinvastoin. Työntekijä on suojansa ansainnut.

Hyvät kuulijat

Tällä hallituskaudella on tehty lukuisia merkittäviä työllisyystoimia. Osa hyviä, osa huonoja, osa jotain näiden väliltä. Näistä suurimpia ovat yli 55-vuotiaiden työllisyyttä parantavat toimet, jotka tehtiin vastapainona työttömyysturvan lisäpäivien poistolle, mitä SAK kaiken kaikkiaan vastusti. Pohjoismainen työvoimapalvelumalli tuli voimaan toukokuun alussa. Siinä on lisätty rajusti työttömyyden alun tapaamisia, kiristetty työttömän työnhakijan työnhakuvelvoitteita sekä lievennetty karensseja. Vielä valmistelussa on työvoimapalveluiden siirto kuntien vastuulle sekä työttömyysturvan työssäoloehdon euroistaminen.

Näiden työllisyystoimien valmistelua on koko hallituskauden leimannut työllisyysvaikutusten arviointi ennakkoon valtiovarainministeriön toimesta. Moni asiantuntijoiden ja uudistusten toimeenpanijoiden ehdottama korjaus on valmistelun aikana jäänyt tekemättä, koska muutokset olisivat heikentäneet työllisyysvaikutusta. Suomeksi sanottuna työllisyysvaikutukset näyttävät tulevan useimmiten sillä, että työttömien velvoitteita tiukennetaan tai toimeentuloa heikennetään.

Ääneen sanomaton ajatus taustalla on, että työttömät ovat huolettomia sohvilla makailijoita, jotka lähtevät töihin, kun heidän tilannettaan riittävästi kiristetään. Keskustelu jatkuu samaa rataa. Jo nyt on viritelty valmistelua tuloloukuista. Esimerkiksi parlamentaarinen sosiaaliturvakomitea on linjannut, että kannustintarkastelu tulisi työllisyysvaikutusten näkökulmasta kohdistaa erityisesti pienten lasten äiteihin ja ansiosidonnaisiin työttömyysturvaetuuksiin.

Pienituloisen työttömän näkökulmasta arki näyttää kovin toisenlaisena. Suuri osa työttömistä elää toimeentulon ääri rajoilla, ja ihmisillä on aito halu parantaa omaa elämäntilannettaan ja toimeentuloaan. Keskimääräinen ansiopäiväraha on noin 1 550 euroa kuukaudessa. Monella SAK.laisella vielä reilusti alle tuon. Puhumattakaan siitä, että monilla aloilla tehdään paljon osa-aikaista työtä. Esimerkiksi Palvelualojen työttömyyskassan etuuden saajista jo reilusti yli puolet saa soviteltua päivärahaa.

Suuri osa työttömistä onneksi löytää uutta työtä varsin nopeasti. Tyypillisesti ansiopäivärahan saajien työttömyys kestää alle kuusi kuukautta. Mutta miksi osalla työttömyys pitkittyy? Tilastojen perusteella voi nähdä, että työttömyys kestää usein kauemmin, mitä lähempänä työuran loppua jää työttömäksi. Monella pitkäaikaistyöttömällä koulutustaso on alhainen tai koulutus on vanhentunut. Myös terveyteen ja työkykyyn liittyvät ongelmat korostuvat.

Koulutus ja osaaminen näyttäisivät suojaavan työelämän karikoilta. Ajantasainen ja työelämän nykyaatimuksiin vastaava osaaminen edistää myös uudelleentyöllistymistä. Monissa tapauksissa työnantajat ovat unohtaneet vastuunsa työntekijöiden osaamisen ylläpidosta, vaikka kaikki vannovat yhteen ääneen työelämän jatkuvan oppimisen nimeen. Järkevä työnantaja kartoittaa työpaikkansa osaamisvajaita ja kouluttaa työntekijänsä vastaamaan näitä vajaita – mielellään vielä hieman etukenossa ottaen huomioon myös ennustettavissa olevat tulevaisuuden osaamistarpeet. Ja kaikki lähtee perustaidoista, joiden päälle kaikki ammatillinen ja soveltava osaaminen rakentuu.

Katseen kääntyessä jo seuraavaan hallituskauteen työllisyystoimien osalta lähetän seuraavia viestejä:

Työttömien palveluihin ja työnhakumalliin tarvitaan lisää joustavuutta. TE-toimistoissa ja kunnissa työskentelevät työllistämisen asiantuntijat osaavat työnsä. He kykenevät muokkaamaan työnhakuprosessin siten, että se huomioi työnhakijan lähtökohdat ja paikallisten työmarkkinoiden tarpeet. Siihen meidän on luotettava sen sijaan, että teemme kategorisia työnhakuvelvoitteita tai määräraajoja.

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan jatkuvat leikkaukset on lopetettava. Turvaa on päinvastoin parannettava ja pääsyä ansioturvalle helpotettava.

Nykyinen hallitus on viemässä ehdotustaan työttömyysturvan työssäoloehdon euroistamisesta eteenpäin. SAK on kannattanut työttömyysturvan työssäoloehdon kehittämistä työelämän muutosten mukaiseksi. Yhä useamman työttömän pääsy ansiosidonnaiselle työttömyysturvalle pitää olla tavoitteena.

Hallitus on kuitenkin toteuttamassa työssäoloehdon euroistamisen työttömyysturvan säästötoimenpiteenä eli heikentämällä pienituloisempien palkansaajien turvaa. SAK on jo aiemmin esittänyt, ettei muutos saa johtaa matalapalkkaisilla aloilla työskentelevien työntekijöiden työttömyysturvan (kohtuuttomaan) heikentymiseen. Nyt näin uhkaa käydä. Valmisteilla olevaa mallia on mahdollista korjata, mutta korjausehdotuksemme näyttävät kaikuvan kuuroille korville.

Ylipäättään työttömyysturvaa on syytä uudistaa niin, että työnteko on järkevää ja parantaa toimeentuloa, eikä toimeentuloon tule katkoksia.

Sosiaaliturvaa on jatkossakin uudistettava kolmikantaisesti, syyperusteisuus ja ansioturva säilyttäen.

Hyvät ay-toverit

Jos kohta työmarkkinoilla ollaan uuden edessä, niin uuden edessä on myös Suomi ja koko Eurooppa. Tänä keväänä historiaa on kirjoitettu sellaisella vauhdilla, että perässä on ollut pysymistä.

Helmikuun 24. päivä muutti, jos ei kaikkea, niin ainakin melkein kaiken. Sinä päivänä Venäjän hyökkäsi Ukrainaan rikkoen kaikkia kansainvälisen oikeuden säännöksiä, halveksien Ukrainan suvereniteettia, alueellista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan pilarit horjuivat Venäjän hyökkäyksestä, mutta valtiojohto rakensi uudet perustukset Suomen ja suomalaisten turvallisuudelle nopeasti ja määrätietoisesti. Jäsenysshakemus Natoon toimitettiin eilen, samaan aikaan Ruotsin kanssa.

Kansalaisten laaja enemmistö kannattaa Nato-jäsenyyttä. Kansalaisten mielipide kääntyi nopeasti Nato-jäsenyydelle myönteiseksi Venäjän hyökkäyksen jälkeen. Venäjä aiheutti toimillaan Suomen Nato-jäsenyyden, kuten presidentti Niinistö totesi – katsokaa peiliin siellä Kremlissä.

Tuskin kovin moni suomalaisista kuitenkaan toivoi, että joutuisimme tällaiseen tilanteeseen, jossa rajanaapuriin ei voi luottaa ja meidän on haettava suojaa mahdolliselta sotilaalliselta aggressiolta.

Sota ei ole vain ulko- ja turvallisuuspoliittinen kysymys. Sodan vaikutukset talouteen tuntuvat Euroopassa ja Suomessakin. Venäjälle on asetettu mittavia talouspakotteita, jotka vaikuttavat tietysti myös pakotteiden asettajaan. Sota itsessään aiheuttaa epävarmuutta ja riskejä talouden kehitykseen. Suomi on EU:ssa ollut ajamassa tiukkaa pakotelinjaa, jotta Venäjän sotakoneen rahoitus kuristuu.

SAK liittoineen on pakotteiden takana. Pakotteet tuntuvat yrityksissä ja työntekijöissä, mutta siitä huolimatta niitä on asetettava. Rikollinen sota on saatava loppumaan ja inhimillinen tragedia päättymään. Pakotteiden ja vastapakotteiden sekä taloudellisen kuohunnan taloudelliset kustannukset eivät voi kuitenkaan jäädä yhteiskunnassamme vain palkansaajien ja pienituloisten maksettavaksi.

Hyvät kokousedustajat

Edessämme on siis monia visaisia kysymyksiä ja ongelmia ratkaistavaksi. SAK:lainen ay-liike on ollut usein tässä tilanteessa. Ja selvinnyt niistä kunnialla. Niin on tälläkin kertaa. Meidän on luotettava toinen toisiimme ja voimaa haettava toinen toisistamme. Mistään muualta emme sellaista tukea, apua ja viime kädessä voimaa työhömme saa kuin toinen toisiltamme.

SAK:lainen ay-liike on ollut vastuunkantaja ja yhteiskunnallisen eheyden rakentaja monissa tiukoissa paikoissa. Meillä on jäsentemme edut ajattavana ja se on oikeutettua työtä. Parhaiten ne edut turvataan demokraattisessa, vauraassa, hyvinvoivassa ja yhtenäisessä Suomessa. Sellaista Suomea meidän on tästä eteenpäinkin ylläpidettävä ja kehitettävä.

Toivotan meille kaikille rakentavaa, keskustelevaa ja tulevaisuuteen katsovaa kokousta.